

ПСИХІЧНА НЕДОТОРКАНІСТЬ ЯК СУБ'ЄКТИВНЕ ПРАВО ЛЮДИНИ ТА ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ

Олександр Миколайович ХРАМЦОВ,

*доктор юридичних наук, професор, професор
кафедри кримінально-правових дисциплін
юридичного факультету Харківського
національного університету ім. В. Н. Каразіна
<http://orcid.org/0000-0003-0137-2626>*

Особиста недоторканість є особистим немайновим правом, яке людина отримує з народження. Як зазначає М. А. Гора, до особистих немайнових прав людини, які вона отримує з народження відносяться: право на життя, на охорону здоров'я, на особисту недоторканість, на сім'ю (батьків), на безпеку для життя й здоров'я середовище, на ім'я, на індивідуальність, на свободу творчості, свободу пересування та деякі інші права [1, с. 80]. Слід зазначити, що право на недоторканість людини (фізичної особи) характеризується двома складовими: правом на фізичну недоторканість і правом на психічну недоторканість. Є неприпустимим обмежувати право людини на недоторканість лише правом на фізичну недоторканість. Саме ідеальна, духовна складова відрізняє людину від тварин і вона повинна належним чином бути захищеною. Порухення права на фізичну недоторканість призводить до нанесення шкоди життю, здоров'ю людини або створює загрозу спричинення такої шкоди у різних сферах життєдіяльності останньої. Порухення права на психічну недоторканість може також призводити до смерті людини, нанесення їй фізичної шкоди, нанесення різних видів психічної шкоди, впливу на її свідомість тощо. Нами підтримується позиція Ф. М. Рудинського, який виділяє три види недоторканості: фізичну (життя, здоров'я), моральну (честь та гідність), духовну (можливість на підставі свободи волевиявлення розпоряджатися своїми вчинками, не бути підданим незаконному примусу [2, с. 213-214]. Два останніх види створюють саме психічну недоторканість.

Зміст природного права людини на фізичну та психічну недоторканість характеризується трьома взаємопов'язаними елементами. Їх ще називають можливості-правомочності. До них відноситься: 1) право на позитивні дії, тобто право користуватися й розпоряджатися своїм тілом, окремими його органами і тканинами, право вільно здійснювати вчинки відповідно до власної свідомості та волі; 2) право вимагати від інших суб'єктів виконання їх юридичного обов'язку не втручатися в фізичну та психічну складову особи без її дозволу, не допускати будь-якого негативного фізичного та психічного впливу на людину; 3) право на державний захист у різних формах (в тому числі і кримінально-правовими засобами) від неправомірних посягань на фізичну та психічну складову особи. Тільки разом ці елементи створюють суб'єктивне право на особисту недоторканість людини. Як справедливо наголошує В. П. Грובה, соціальна природа особистої недоторканості фактично полягає у забезпечуваному суспільному відноси-

нами стані, за якого вона має можливість бути захищеною від посягань у відносинах посадових осіб і громадян, а також громадян між собою, що дозволяє їй задовольняти свої інтереси і потреби, реалізовувати свою свободу, розвивати себе, використовуючи для цього природні і соціальні можливості [3, с. 99].

Виходячи з викладеного, право людини на особисту психічну недоторканість – це суб'єктивне, особисте, немайнове право людини на забезпечення недоторканості природного протікання психічних (інтелектуальних, вольових та емоційних) процесів від негативних протиправних впливів з боку інших осіб.

Психічна недоторканість є і об'єктом кримінальних правопорушень. Нами підтримується позиція щодо визнання об'єктом кримінальних правопорушень саме суспільних відносин. Суспільно небезпечне діяння може впливати на різні елементи суспільних відносин: їх предмет, суб'єктів або соціальний зв'язок. Той елемент суспільних відносин на який впливає злочинець в теорії кримінального права називають предметом злочинного впливу. «Під предметом злочинного впливу слід розуміти той елемент суспільних відносин, які охороняються законом про кримінальну відповідальність, який піддається безпосередньому злочинному впливу і якому, отже, в першу чергу, завдається шкоди» [4, с. 97]. Психічна недоторканість як складова частина суспільних відносин характеризує їх соціальний зв'язок, а саме право людини на психічну недоторканість від суспільно небезпечних посягань.

Таким чином, психічна недоторканість як об'єкт кримінального правопорушення – це суспільні відносини, які забезпечують недоторканість природного протікання психічних (інтелектуальних, вольових та емоційних) процесів в організмі людини від негативних протиправних впливів з боку інших осіб. Слід зазначити, що право на особисту недоторканість достатньо захищено нормами законодавства про кримінальну відповідальність. Але це в більшості випадків стосується саме права на фізичну недоторканість. Психічна недоторканість людини захищається законодавством про кримінальну відповідальність недостатньо. Але така ситуація залежить не стільки від законодавства, а скільки від діяльності правоохоронних, судових та інших державних органів. Для покращення ситуації з кримінально-правовою охороною психічної недоторканості людини слід здійснити низку важливих кроків щодо вдосконалення діючого законодавства про кримінальну відповідальність та практики його застосування.

Список використаних джерел:

1. Гора М. А. Класифікація особистих немайнових прав фізичних осіб. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 7. С. 78-81
2. Рудинский Ф. М. Наука прав человека и проблемы конституционного права (труды разных лет). Москва: ТФ «Мир», 2006. 234 с.
3. Грובה В.П. Щодо визначення змісту категорії «особиста недоторканість». *Форум права*. 2009. № 2. С. 97-101.
4. Кримінальне право України: Загальна частина: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закладів освіти / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; За ред. професорів М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ-Харків: Юринком Інтер, 2001. 416 с.